

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΠΑΡΚΟ ΛΑΥΡΙΟΥ

Σεμινάριο Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Λαυρίου
« Αρχιτεκτονική και Περιβάλλον»

Εισηγήτρια: Μαριλένα Μαρμάνη, Ιστορικός-Αρχαιολόγος, Δρ. ΕΜΠ.
Προϊσταμένη Αυτοτελούς Τμήματος Κοινωνικής Προστασίας, Παιδείας,
Πολιτισμού, Αθλητισμού & Ν. Γενιάς Δήμου Λαυρεωτικής.

«Η ιστορική βιομηχανική κληρονομιά της πόλης του Λαυρίου,
αντικατοπτριζόμενη μέσα από τα μνημεία της και όχι μόνο, ως
μάθημα τοπικής ιστορίας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια
εκπαίδευση».

Φωτογραφική Απεικόνιση : «Σκάλα Φορτοεκφόρτωσης Μεταλλευμάτων της ΓΕΜΛ»
Χρονολογία Κατασκευής 1888

Λαύριο 8.12.2017

Κυρίες και Κύριοι καλησπέρα σας

Προτού αναφερθώ στο συγκεκριμένο θέμα που αφορά στην ιστορική βιομηχανική κληρονομιά της πόλης του Λαυρίου, θα ήθελα θερμά να ευχαριστήσω το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης γι' αυτήν του την πρόσκληση, αλλά και γενικότερα για την παρουσία του στην πόλη και την προσπάθεια εκ μέρους του έμψυχου δυναμικού του για την ανάδειξη με κάθε τρόπο της περιοχής μας και την παροχή εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε μαθητές με στόχο την ενημέρωση, την ευαισθητοποίηση και την ενεργοποίησή τους στην κατεύθυνση της διατήρησης της οικολογικής ισορροπίας, αλλά και της γνωριμίας με το βιομηχανικό Λαύριο.

Επίσης, είμαι ιδιαίτερα ευτυχής που μου δίνεται η δυνατότητα να απευθυνθώ από το συγκεκριμένο βήμα σε συναδέλφους εκπαιδευτικούς και να προσπαθήσω να τους μνήσω έστω και ενδεικτικά στα μνημεία της πόλης μας.

Ως γηγενής Λαυριώτισσα, γέννημα –θρέμμα αυτού του τόπου, μου δόθηκε η ευκαιρία να εργαστώ μετά το τέλος των πανεπιστημιακών μου σπουδών για την πόλη που τόσο αγαπώ. Η εκπόνηση της διδακτορικής διατριβής μου με θέμα «Αξιοποίηση παλαιών μεταλλευτικών χώρων στην περιοχή της Λαυρεωτικής», αλλά και η εδώ και είκοσι τρία συναπτά έτη απασχόλησή μου στο Δήμο του Λαυρίου με οδήγησαν σε σκέψεις που αφορούν στην ανάγκη ανάδειξης της υπάρχουσας βιομηχανικής και πολιτιστικής κληρονομιάς που υπάρχει διάσπαρτη σε ολόκληρη τη Λαυρεωτική.

Πρόσφατα σε ένα προηγούμενο συνέδριο μιλήσαμε για την ανάγκη ανάδειξης αυτής της κληρονομιάς και κυρίως θέσαμε τους στόχους για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο μέσα από συγκεκριμένες προτάσεις που αφορούν α) στην παρουσίαση μιας πιο ολοκληρωμένης και δομημένης καταγραφής των μνημείων¹, τεχνικών και μη της Λαυρεωτικής, με τη συνδρομή της επιστημονικής μεθόδου της βιομηχανικής αρχαιολογίας, ώστε να δοθεί η δυνατότητα να επιτελεστεί ένα ακόμη βήμα για μια πιο απτή και λειτουργική απεικόνιση των σημαντικών αυτών δεδομένων. β) στην ανάγκη ανάδειξης του πολιτιστικού αποθέματος της περιοχής μέσα από το σχεδιασμό και την υλοποίηση των λεγόμενων «πολιτιστικών διαδρομών, ενός οργανωμένου δηλαδή τρόπου επίσκεψης μνημείων, αλλά και χώρων ιδιαίτερης αξίας της Λαυρεωτικής, που θα ανταποκρίνονται σε διάφορες κατηγορίες επισκεπτών, ανάλογα με τα

¹Μαριλένα Μαρμάνη, Διδακτορική Διατριβή με θέμα: Αξιοποίηση Παλαιών Μεταλλευτικών Χώρων στην Περιοχή της Λαυρεωτικής, κατατεθείσα στο ΕΜΠ Μάιος, 2016. Ανατρέχοντας κάποιος στη βιβλιογραφία για την πόλη του Λαυρίου, θα διαπιστώσει παρουσίαση σε αρκετές περιπτώσεις ορισμένων μνημείων της πόλης, ωστόσο για πρώτη φορά μέσα από αυτήν την εργασία επιχειρείται μια πλήρης και τεκμηριωμένη καταγραφή αποκλειστικά με το εν λόγω θέμα.

ενδιαφέροντα και τις απαιτήσεις που εκείνοι θα προβάλουν² και γ) στην προσπάθεια ένταξης της τοπικής ιστορίας του Λαυρίου στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση των σχολείων της περιοχής μας.

Σε ότι αφορά στην τελευταία αυτή προσέγγιση θα πρέπει να δεχτούμε ότι η ιστορική βιομηχανική κληρονομιά της πόλης του Λαυρίου, αντικατοπτριζόμενη μέσα από τα μνημεία της, αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση εφαρμογής του μαθήματος της τοπικής ιστορίας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ενώ συγκεκριμένες βιομηχανικές εγκαταστάσεις, τεχνικά μνημεία και τεχνικά αντικείμενα, τα οποία παραμένουν αυτούσια στο χώρο θα μπορούσαν να αποτελέσουν εργαστηριακό μάθημα, ακόμα και για τμήματα και σχολές πανεπιστημιακής και πολυτεχνικής εκπαίδευσης. Το μνημείο³⁴, το οποίο αποτελεί τεκμήριο της ιστορίας της πόλης, θα αποτελέσει το μέσο για να μπορέσουμε να κάνουμε προσιτή και ευανάγνωστη την ιστορία της, στη διαχρονική της εξέλιξη^{5 6 7}

² Η διαμόρφωση ενός αρχαιολογικού μονοπατιού, συνδέεται με το γεγονός, ότι η περιοχή της Λαυρεωτικής διαθέτει μια σειρά από σημαντικά μνημεία και ταυτόχρονα έχει τον Εθνικό Δρυμό του Σουνίου, μέσα από τον οποίο η περιοχή ολόκληρη μπορεί να αποκτήσει το χαρακτήρα ενός μεγάλου πάρκου.

Το αρχαιολογικό μονοπάτι προτείνεται να αποτελέσει ένα «ασημένιο μονοπάτι» και επομένως να συνδέει μεταξύ τους μνημεία άρρηκτα συνδεδεμένα με τη μεταλλευτική τέχνη, όπως την αρχαία μεταλλευτική στοά και το αρχαίο θέατρο του Θορικού, τα αρχαία πλυντήρια, τις εγκαταστάσεις της πρώην Γαλλικής Εταιρείας, κτίσματα της Ελληνικής Εταιρείας μαζί με την Α. Κ. Ε. Λ, το Ναό του Ποσειδώνα και παράλληλα να συνδέει το περιβάλλον με την ιστορία, τον πολιτισμό και τον τουρισμό. Πρόκειται για ένα απαραίτητο και πρότυπο έργο, που καλλιεργεί την αγάπη για τη φύση σε συνδυασμό με τον πολιτισμό, ο οποίος ταυτόχρονα βοηθά σημαντικά το Λαύριο να βρει και να καθιερώσει για το μέλλον ένα νέο ρόλο.

³ Λειτουργεί το κάθε μνημείο, ως στοιχείο που χαρακτηρίζει μια περιοχή μιας πόλης, μικρότερη ή μεγαλύτερη, ανάλογα με τη σημασία του και δίνει συχνά στην περιοχή το όνομά του, ή ακόμη αποτελεί χαρακτηριστικό σημείο της πόλης, αποτελεί με άλλα λόγια ένα τοπόσημο. Συγκροτείται έτσι από το σύνολο των μνημείων της πόλης ένα δίκτυο τοποσήμων, μοναδικό για κάθε περίπτωση και ανεπανάληπτο.

⁴ Το δίκτυο αυτό συνδυαζόμενο με τον πολεοδομικό ιστό και τα φυσικά χαρακτηριστικά της πόλης θα μπορεί να εξηγήσει τη μορφή και τη δομή της, παραπέμποντας συγχρόνως στις προγενέστερες φάσεις της ιστορικής της εξέλιξης. Με αυτόν τον τρόπο το δίκτυο των μνημείων της πόλης, ορίζει τόσο τα ιστορικά της όρια και τη μορφή της, όσο και τη σχέση της με το φυσικό περιβάλλον, συμβάλλοντας έτσι σε μια άλλου είδους διδασκαλία, ιδιαίτερα εποικοδομητική και ενδιαφέρουσα.

Δ. Α. Ζήβας & Ελένη Μαίστρου, Εισήγηση –ανακοίνωση, στην Επιστημονική Συνάντηση που οργανώθηκε από το ΤΕΕ, το ελληνικό τμήμα του ICOMOS και το Δήμο Άρτας στην Άρτα με θέμα «Νέες πόλεις πάνω στις παλιές: το παράδειγμα της Άρτας», στις 11-13 Μάιου 1990, στο βιβλίο Διονύσης Α. Ζήβας, Τα μνημεία και η πόλη, Αθήνα 1991, σ. 111.

⁵ Ωστόσο στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονίσουμε τη διαφορά ανάμεσα σε ένα μνημείο που φέρνει στο προσκήνιο ένα ιστορικό γεγονός και σε ένα Τεχνικό Μνημείο. Το Τεχνικό Μνημείο είναι άλλου είδους μνημείο. Δεν έχει να κάνει μόνο με διάδοση ιδεών, έχει να κάνει με τη λογική της εποχής που κατασκευάστηκε. Αυτό είναι πολύ σημαντικό, καθώς σε εκείνα τα μνημεία δεν είναι μόνο η αισθητική που προκαλεί την αρέσκεια το κόσμου, αλλά είναι και αυτό καθ' αυτό το περιεχόμενό τους.

Κατ' αυτόν τον τρόπο αντιλαμβανόμαστε πόσο σημαντικό και ενδιαφέρον είναι η ιστορική βιομηχανική κληρονομιά της πόλης του Λαυρίου, η οποία και αντικατοπτρίζεται, κατά ένα μεγάλο μέρος, μέσα από τα μνημεία της, να αποτελέσει μάθημα τοπικής ιστορίας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

⁶ Επιχειρείται μέσα από τη συγκεκριμένη ανακοίνωση να παρουσιαστεί και να αναδειχτεί η σημασία γενικότερα της τοπικής ιστορίας στην εκπαίδευση.

Αναμφισβήτητα η αξία της τοπικής ιστορίας στην εκπαίδευση⁸ αποτελεί μια πολύ σημαντική διαπίστωση, η οποία έχει αναλυθεί, προταθεί και υποστηριχθεί, κατά καιρούς σε διάφορα συνέδρια⁹.

Ωστόσο πιο συγκεκριμένα και σε ότι αφορά στην πόλη του Λαυρίου, πιστεύω ότι η θεωρία της αξίας της τοπικής ιστορίας στην εκπαίδευση ανταποκρίνεται πλήρως στην πράξη.

Γενικότερα με τον όρο «Τοπική Ιστορία» νοείται το ιστορικό εκείνο υλικό που βρίσκεται στην περιοχή που μελετούμε και είναι ήδη γνωστό και οικείο ή μπορεί να γνωσθεί, κυρίως, ως το αποτέλεσμα εργασιών και επιτόπιας έρευνας¹⁰.

Σε ότι αφορά στην υλοποίηση δράσεων τοπικής ιστορίας στην εκπαίδευση¹¹ και προκειμένου αυτές να πραγματοποιηθούν, θα πρέπει να υπάρξουν και ανάλογες τροποποιήσεις ή συμπληρώσεις στο Αναλυτικό Πρόγραμμα και στα διδακτικά βιβλία, που θα έχουν μάλλον χαρακτήρα

⁷Με τον όρο τοπική ιστορία εννοούμε την ιστορία που ξεκινά από τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες μιας τοπικής κοινωνίας, συνδέεται με τους τοπικούς θεσμούς και ανατροφοδοτεί την τοπική ταυτότητα και αυτογνωσία. Στην τοπική ιστορία εξετάζονται στη μικρή κλίμακα θέματα που σε μια άλλη κλίμακα, αποτελούν αντικείμενο της γενικής ιστορίας ή των ειδικότερων θεματικών ιστοριών, όπως είναι η ιστορία της βιομηχανίας, η ιστορία της καθημερινής ζωής, της τεχνολογίας και λοιπά. Η τοπική ιστορία συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με τις άλλες ανθρωπιστικές επιστήμες, ιδιαίτερα με τη λαογραφία και την εθνογραφία, αλλά και με τις επιστήμες που ασχολούνται με το χώρο.

⁸ Πιο συγκεκριμένα και σε ότι αφορά στο ρόλο της τοπικής ιστορίας στην Εκπαίδευση θα πρέπει να τονίσουμε πως : Η Τοπική Ιστορία ως σχολικό αντικείμενο προσφέρει στο μαθητή και στην κοινωνία:

- Κριτήρια για μια υψηλής ποιότητας γνωστική προσέγγιση του παρελθόντος.
- Συστηματική ενίσχυση της τοπικής συλλογικής μνήμης και αισθητικής.
- Κατανόηση των σύγχρονων εξελίξεων στον τοπικό κοινωνικό χώρο.
- Γνώση των διαχρονικών προβλημάτων και των ειδικών χαρακτηριστικών της τοπικής κοινωνίας.
- Προαγωγή της συλλογικής αυτογνωσίας και της αποδοχής της διαφορετικότητας.
- Ευαισθητοποίηση για το περιβάλλον και την ποιότητα ζωής.

Επιπλέον μέσα από την έρευνα και τη μελέτη της τοπικής ιστορίας ο μαθητής αποκτά γνώσεις, αναπτύσσει δεξιότητες και διαμορφώνει στάσεις που του επιτρέπουν να:

- Αντιμετωπίζει ερευνητικά το περιβάλλον διατυπώνοντας υποθέσεις εργασίας.
- Κατανοεί τον περιβάλλοντα φυσικό, δομημένο και κοινωνικό χώρο και εντάσσεται δημιουργικά σ' αυτόν.
- Εντοπίζει, επιλέγει, αξιολογεί και αξιοποιεί τις κατάλληλες πηγές πληροφόρησης.
- Παρατηρεί, περιγράφει, συγκρίνει και εξηγεί τους λόγους για τους οποίους τα πράγματα έλαβαν την παρούσα μορφή στο συγκεκριμένο χώρο.
- Ενεργοποιείται δημιουργικά στις προσπάθειες διατήρησης της πολιτισμικής φυσιογνωμίας του τόπου του.
- Σφυρηλατεί τους δεσμούς του με τον τόπο στον οποίο ζει.
- Αναπτύσσει την κριτική σκέψη αναζητώντας θετικά, αλλά και αρνητικά πολιτισμικά στοιχεία

⁹Ενδεικτικά θα μπορούσαμε να αναφέρουμε τη σχετική ημερίδα του Δήμου Κρωπίας και την ομιλία του Δημάρχου Λαυρεωτικής κ. Δ. Λουκά για το συγκεκριμένο θέμα.

¹⁰Στη γερμανική βιβλιογραφία γίνεται διάκριση ανάμεσα στην ιστορία της «αδιαίτερης πατρίδας» και της «τοπικής ιστορίας».

¹¹Τόσο στην πρωτοβάθμια, όσο και στη δευτεροβάθμια . (Ωστόσο, δύο είναι οι βασικοί τρόποι μελέτης και καταγραφής της Τοπικής Ιστορίας από την άποψη του περιεχομένου: 1. Η θεματικά ολόπλευρη μελέτη της ιστορίας ενός τόπου. 2. Η σε βάθος ανάλυση ενός συγκεκριμένου θέματος από την ιστορία του τόπου. Στην πρώτη περίπτωση επιδιωκόμενος στόχος είναι η σφαιρικότητα της προσέγγισης, που θα εξασφαλίσει μια όσο το δυνατόν πληρέστερη διαχρονική εικόνα του τόπου και της ζωής των ανθρώπων που έζησαν σε αυτόν. Στη δεύτερη περίπτωση ανασύρεται μια συγκεκριμένη θεματική πτυχή από το πλήθος άλλων σχετικών δεδομένων του τόπου και αναλύεται συστηματικά.)

εναύσματος παρά δεσμευτικότητας. Για το Αναλυτικό Πρόγραμμα προτείνεται να υποδεικνύονται σε συγκεκριμένες πρόσφορες διδακτικές ενότητες τέτοιου είδους προεκτάσεις στη συνολική ιστορική γνώση, ως άσκηση στο «ιστορικώς σκέπτεσθαι». Ενώ, ως δημιουργική παρέμβαση στα σχολικά εγχειρίδια προτείνεται η εκπόνηση «πακέτων τοπικής ιστορίας προς όφελος της ιστορικής παιδείας των μαθητών.

Η Τοπική Ιστορία¹² άλλωστε δεν είναι προβαθμίδα της Ιστορίας, αλλά δυνατότητα προσέγγισής της. Το φάσμα της διδακτικής της διαπερνά ολόκληρη την εκπαίδευση. Στο σχολείο δεν προστίθεται ως ένα νέο μάθημα με την παραδοσιακή σημασία του όρου. Αντίθετα ενδείκνυται να συνδεθεί ευθύς εξαρχής με εναλλακτικές μεθόδους διδασκαλίας και συγκεκριμένα με τη μέθοδο project. Η μέθοδος project δε συνδέεται, τόσο με τη σχολική τάξη, όσο με εξωσχολικές δραστηριότητες¹³.

Σε ότι αφορά τώρα στην περιοχή μας :

Η Λαυρεωτική, είναι ιστορική και γεωγραφική έννοια, που αναφέρεται στην περιοχή της νοτιοανατολικής Αττικής, στην οποία υπάρχουν ίχνη ανθρώπινης δραστηριότητας σχετικής με την εξόρυξη και επεξεργασία μεταλλευμάτων, κυρίως του αργυρούχου μολύβδου^{14 15}.

Όσotόσο οι αναφορές μας σήμερα θα επικεντρωθούν στο σημερινό Δήμο Λαυρεωτικής,^{16, 17} και πιο συγκεκριμένα αφορούν κυρίως στην πόλη του Λαυρίου, αλλά και στη λαυρεωτική ενδοχώρα με κύριο σημείο

¹² Η Τοπική Ιστορία ακόμη κι όταν δε μελετά ιστορικά τον τόπο καταγωγής ή και το χώρο ζωής, αλλά ασχολείται με θέματα που δεν εμπίπτουν στην άμεση εποπτεία, θα διατηρεί πάντοτε το χαρακτήρα της εστίασης του ενδιαφέροντος στο ειδικό, στο μερικό, στο άρρηκτα δεμένο με τη ζωή ενός τόπου παρά τις αναγκαίες αναγωγές σε ευρύτερα πλαίσια.

¹³ Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ένα μεγάλο μέρος από τις δραστηριότητες αυτές να μεταφέρεται ως «κατ' οίκον» εργασία στην οικογένεια Η αναβάθμιση της εκπαίδευσης περνά υποχρεωτικά και μέσα από την αντιμετώπιση του προβλήματος της υπερφόρτωσης των παιδιών και των οικογενειών τους. Αρκετά έχει ταλαιπωρηθεί η ελληνική οικογένεια τις τελευταίες δεκαετίες, επειδή το σχολείο τις μεταβιβάζει όλο και περισσότερες αρμοδιότητές του. Σε αυτήν την περίπτωση εξανεμίζεται πρώτα από όλα κάθε μορφωτικό κέρδος και καταστρατηγείται η ίδια η αξία της μεθόδου.

¹⁴ Μαιρή Οικονομάκου, Αρχαιολόγος, «Το Αρχαίο Λαύριο», άρθρο, αφιέρωμα στο Λαύριο, στο Δελτίο Συλλόγου Αρχιτεκτόνων, τεύχος 3 Περίοδος Β', Ιούνιος 1992, σελ. 31 Η περιοχή αυτή ορίζεται προς Βορρά από μια νοητή γραμμή που ενώνει τους όρμους Κακιάς Θάλασσας, Κερατέας και Αναβύσσου και περιλαμβάνει τις περιοχές Αναβύσσου, Λεγραινών, Σουνίου, Λαυρίου, Καμάριζας, Θορικού και τη γύρω ακτογραμμή. Αντιστοιχεί, δε στους αρχαίους Δήμους Αναφλύστου, Σουνίου, Θορικού, Βήσας και Αμφιτροπής

Το όνομα αναφέρεται στην περιοχή που εκτείνεται περίπου από τον όρμο του Δασκαλιού μέχρι τον όρμο της Αναβύσσου ανεξάρτητα από τις σημερινές διοικητικές κατανομές

¹⁵ Μαρία Οικονομάκου, Αρχαιολόγος, επιμελήτρια Κλασικών Αρχαιοτήτων, Αρχαιότητες της Λαυρεωτικής, πρόσφατα ευρήματα, ανάδειξη και προστασία των αρχαίων, Η' Επιστημονική Συνάντηση Νοτιοανατολικής Αττικής, «Χρυσή τομή», Σύνδεσμος Πνευματικής και Κοινωνικής Δραστηριότητας Κερατέας, Κερατέα σελ. 163

¹⁶ Ο οποίος, ως καλλικρατικός πλέον Δήμος, ύστερα από τη συνένωση του Δήμου Λαυρίου με το Δήμο Κερατέας και την Κοινότητα του Αγ. Κωνσταντίνου έχει έκταση εκατόν ογδόντα (180.000) στρεμμάτων και πληθυσμό είκοσι πέντε (25.000) χιλιάδων κατοίκων

¹⁷ Σύμφωνα με την απογραφή του έτους 2011 ο πληθυσμός ανέρχεται σε 24.883 κατοίκους, ΦΕΚ με αρ. φύλλου 630/Β/20.3.2013.

αναφοράς στα κτήρια και στις εγκαταστάσεις βιομηχανικής κληρονομιάς του μεταλλευτικού- μεταλλουργικού Λαυρίου του 19^{ου} αιώνα.

Παρουσίαση της Λαυρεωτικής

Το Λαύριο¹⁸ και εν γένει η περιοχή της Λαυρεωτικής συνδέθηκε με τη μεταλλευτική και μεταλλουργική τεχνολογία σε δύο απομακρυσμένες μεταξύ τους ιστορικές περιόδους.

Μετά την ακμή της εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων αργυρούχου μολύβδου, κατά την κλασική αρχαιότητα, μόλις στα μέσα του 19ου αιώνα-το Λαύριο, αναδεικνυόμενο σε σπουδαίο μεταλλευτικό-μεταλλουργικό κέντρο-αποτελέσε το κατ' εξοχήν πρόσωπο της νεότερης ταυτότητας της Ελλάδας.

Ως γνωστόν, η Λαυρεωτική γη, η γνωστή «αργυρίτις γη» «υπήρξε ένα τεράστιο μεταλλείο, το μεγαλύτερο, το σπουδαιότερο από τεχνολογική άποψη και το πλέον μακρόβιο όλου του Ελλαδικού χώρου»¹⁹. Αλλά η Λαυρεωτική δεν ήταν μόνο αυτό. Ήταν παράλληλα ένας ολόκληρος κόσμος, ο οποίος διαρκώς μπορεί να μεταβαλλόταν, ωστόσο δεν έπαυε να διατηρεί σταθερά ορισμένα²⁰ διαχρονικά χαρακτηριστικά, με τα οποία συνέχιζε να πορεύεται καθ' όλη τη διάρκεια των αιώνων.

Σήμερα, πλέον, η μεταλλουργική δραστηριότητα έχει σταματήσει, αλλά όλος ο χώρος είναι διάσπαρτος από κτήρια- εγκαταστάσεις που μαρτυρούν το απώτερο και πρόσφατο παρελθόν²¹, αλλά κυρίως σηματοδοτούν ακόμη τη ζωή του Λαυρίου. Η περιοχή αποτελεί ένα σπάνιο σύνολο, όπου η ιστορία και η παραγωγική ανάπτυξη της μεταλλευτικής-μεταλλουργικής τέχνης εμφανίζει όλους τους σταθμούς εξέλιξης από την εποχή της Αθηναϊκής Πολιτείας έως σήμερα, καθώς εγκαταστάσεις του 19ου και 20ου αιώνα γειτνιάζουν με στοές και εργαστήρια της αρχαιότητας.

Εκατόν πενήντα (150) και πλέον χρόνια μετά τη γέννησή της, η νεότερη βιομηχανική πολιτεία του Λαυρίου, διατηρεί αναλλοίωτα μέσα στον ιστό της, δεκάδες από τα κτήρια των εργοστασίων που σημάδεψαν την ιστορία της. Από το 1865 στα δύο βιομηχανικά συγκροτήματα του

¹⁸Μαριλένα Μαρμάνη, Ιστορικός –Αρχαιολόγος, Δρ. ΕΜΠ, ομιλία με θέμα : «Η αργυρίτις γη του Λαυρίου μέσα στο πέρασμα των αιώνων: από την ιστορική συνεισφορά της λαυρεωτικής Μαρώνας στην ανάπτυξη του αθηναϊκού πολιτισμού στο Τεχνολογικό Πολιτιστικό Πάρκο Λαυρίου» στις 7.12.2014 στο ΤΠΠΛ.

¹⁹Ευάγγελος Κακαβογιάννης, Το Μουσείο Λαυρείου, ανακοίνωση στα Πρακτικά της Δ' Επιστημονικής Συνάντησης Ν. Α. Αττικής, Επιμορφωτικός Σύλλογος Καλυβίων, Καλύβια Αττικής 1998, σ. 111-112

²⁰ Βιομηχανική Αρχαιολογία είναι σύμφωνα με το Rainer Slotta²⁰ «η συστηματική διερεύνηση όλων των υλικών πηγών του βιομηχανικού παρελθόντος, από την προϊστορία ως και το παρόν»

²¹ Η Λαυρεωτική είναι μια περιοχή που από την αρχαιότητα η ύπαρξη και η ιστορία της συνδέθηκε με τη μεταλλευτική τέχνη.

Λαυρίου, αρχικά της *ilarion Roux*²² και μετέπειτα της Ελληνικής Εταιρείας²³ που ο πυρήνας του βρισκόταν στη δυτική ακτή του λιμανιού, και της Γαλλικής Εταιρείας²⁴ που συγκροτήθηκε στη βόρεια είσοδο της πόλης ανορθώθηκαν μερικές από τις πιο σημαντικές βιομηχανικές εγκαταστάσεις στην Ελλάδα.

Η σχεδόν αυτόνομη «Company Town»²⁵ του Λαυρίου δημιούργησε μια σειρά από κτήρια, που καλύπτουν διαφορετικούς τομείς της βιομηχανικής αρχιτεκτονικής και οι οποίες κτίστηκαν με στόχο να εξυπηρετήσουν τη λαυρεωτική μεταλλουργία.

Τόσο, τα μεταλλοπλύσια, όσο οι φούρνοι, οι επιπλεύσεις, οι ενεργειακοί σταθμοί, τα χημεία, τα μηχανουργεία, οι αποθήκες υλικών,

²² Η ίδρυση στις 28.4.1864 της ιταλο-γαλλικής μεταλλουργικής εταιρείας *Parion Roux et compagnie* στη Μασσαλία με σκοπό την εκμετάλλευση της σκωρίας του Λαυρίου με ανακαμίνευση²² οδηγούν ώστε το μεταλλουργείο της εταιρείας Roux να αποτελέσει τη σημαντικότερη βιομηχανία στην Ελλάδα.

²³ Στη συνέχεια έχουμε τη σύγκρουση της εταιρείας με την ελληνική κυβέρνηση που έμεινε γνωστή, ως η πρώτη φάση του «Λαυρεωτικού Ζητήματος», και τη σύσταση της Εταιρείας των Μεταλλουργείων του Λαυρίου την 1 Μαρτίου 1873 από τον Ανδρέα Συγγρό.

²⁴ Τέλος η ίδρυση της Γαλλικής Εταιρείας Μεταλλείων Λαυρίου (*Compagnie Francaise des Mines du Laurium*) στις 28.8.1875 από το *Serpieri* στη θέση Κυπριανός, με σκοπό την εκμετάλλευση του υπεδάφους της Λαυρεωτικής, καθώς και την εκμετάλλευση των «Μεταλλείων της Καμάριζας», που θα συνέχιζαν την εξόρυξη των μολυβδόχων μεταλλευμάτων και η κυριαρχία της εταιρείας για 100 και πλέον χρόνια στην εκμετάλλευση των μεταλλείων της πόλης συνθέτουν την εικόνα της πρώτης βιομηχανικής πόλης (*company town*) και ενός από τα πιο σπουδαία μεταλλευτικά και μεταλλουργικά κέντρα του κόσμου.

Ωστόσο, οι αρχαίες σκωρίες και οι εκβολάδες (απορρίμματα των μεταλλευτικών εργασιών των αρχαίων) εξατλούνται και η «Ελληνική Εταιρεία Μεταλλουργείων Λαυρίου» αναγκάζεται το 1917 να κλείσει και το 1930 να εκποιήσει τις εγκαταστάσεις της σε αγγλική εταιρεία («*THARCIAN MINERAL PRODUCT LTD*»), η οποία όμως δε συνέχισε τις εργασίες της. Αντίθετα η «Γαλλική Εταιρεία Μεταλλείων Λαυρίου» στην οποία είχε παραχωρηθεί ολόκληρο σχεδόν το υπέδαφος της Λαυρεωτικής πέτυχε τη συνέχιση των εξορύξεων της και παράλληλα συνέχισε να εργάζεται, αναπτύσσοντας δραστηριότητες στο πλήρες φάσμα μεταλλείας-μεταλλουργίας, με εντυπωσιακά αποτελέσματα για τη χώρα, μέχρι και το 1977, οπότε και διακόπηκε η μεταλλευτική δραστηριότητα.

Από το 1977 ως το 1981 (20.4.1981) η Εταιρεία θα λειτουργήσει ως μεταλλουργία, εισάγοντας μετάλλευμα από το εξωτερικό, ενώ το 1984 το ίδιο θα κάνει και η Ελληνική Μεταλλευτική Μεταλλουργική Εταιρεία Λαυρίου (EMMEA) η οποία θα νοικιάσει τις εγκαταστάσεις της Γαλλικής Εταιρείας μέχρι το 1989, οπότε θα κλείσει οριστικά και η δική της λειτουργία ως μεταλλουργία. Το Ελληνικό Δημόσιο αγόρασε τα κτήρια και τις εγκαταστάσεις της ΓΕΜΛ και τα παραχώρησε στο ΕΜΠ για να ιδρύσει στους χώρους αυτούς το Τεχνολογικό Πολιτιστικό Πάρκο Λαυρίου, το οποίο και συνεπάγεται πολλαπλά οφέλη για το Λαύριο, αλλά και για τη χώρα γενικότερα, αφού η δημιουργία του συνέβαλε στην ανάδειξη- αναβίωση ενός μοναδικού δείγματος της βιομηχανικής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της χώρας μας με την ένταξη νέων χρήσεων στα παλιά κελύφη.

²⁵ Η ονομασία «Company town» χρησιμοποιήθηκε μετά το 1850 στην Αγγλία και στις Η. Π. Α. Η πλειοψηφία των «Company towns» ασχολείτο με την εξαγωγή και την κατεργασία ορυκτών, καθώς η φύση αυτών των βιομηχανιών επέβαλε την εγκατάσταση στον τόπο του ορυχείου. Μερικές από τις νεότερες «Company towns», είχαν ως βάση την κλωστοϋφαντουργεία, την κατασκευή μηχανών, αυτοκινήτων και την παραγωγή ενέργειας. Βλ. J. Garner “The model Company town. Urban desing through private enterprise in mineteenth century New England”, The University of Massachussets Press, Amherst 1984. Το φαινόμενο των «Company towns» παρατηρήθηκε κυρίως μεταξύ 1830 και 1930 και είχε μεγάλη εξάπλωση στην Ευρώπη και στην Αμερική.

Το Λαύριο υπήρξε μοναδική «Company town» που εξελίχθηκε σε πόλη στην Ελλάδα το 19^ο αιώνα και στις αρχές του 20^{ου}. Βλ. Τίτσα Καλόγηρη, Οικονομολόγος –Ιστορικός, Η Συμβολή της Εταιρίας των Μεταλλουργείων του Λαυρίου στη δημιουργία και την ανάπτυξη της πόλης του Λαυρίου, στα πρακτικά της Ε΄ Επιστημονικής Συνάντησης Νοτιοανατολικής Αττικής, Παιανία 1994, σ. 313 & Παραπομπή 23

τα ορυχεία, τα φρέατα, ο σιδηρόδρομος και οι λιμενικές κατασκευές παρουσιάζουν μια ανάγλυφη και σπάνια εικόνα της βιομηχανικής εξέλιξης. Η τελειότητα κατασκευής των καπναγωγών και των καμινάδων, τα μεταλλευτικά φρέατα («Σερπιέρα» και «Λουίζα»), καθώς και ένα σύνολο διαφόρων ειδών κατασκευών, ολοκληρώνουν την εικόνα ενός αληθινά υπαρκτού «ανοικτού μουσείου της βιομηχανίας»²⁶ που απλώνεται σε ολόκληρη την περιοχή²⁷.

Τα μνημεία της περιοχής αλληλοσυμπληρώνονται και «διανθίζονται» με τα εκ προοιμίου αναγνωρισθέντα σε αυτήν ιστορικά και πανάρχαια μνημεία, που ο τόπος έχει να επιδείξει, καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορικής του παρουσίας^{28 29}.

Από τη μια μεριά, ο αρχαιολογικός χώρος του Θορικού με το αρχαιότερο σωζόμενο θέατρο στην Ελλάδα, ελλειψοειδούς και όχι κυκλικού σχήματος, που αναμένει ακόμα την αναστήλωσή του, με τη μεταλλευτική στοά του 3.000 π. Χ, η οποία βρίσκεται δίπλα στο αρχαίο θέατρο και η οποία αποτελεί το εφελτήριο για την έναρξη της

²⁶Νίκος Μπελαβίλας, Βιομηχανική αρχιτεκτονική, «Κτιριακές εγκαταστάσεις και μηχανολογικός εξοπλισμός συνθέτουν ένα ανοικτό μουσείο της βιομηχανίας», Εφημερίδα «Καθημερινή» Σάββατο 6 – Κυριακή 7 Ιανουαρίου 1996.

²⁷ Η Λαυρεωτική, τόπος απείρου φυσικού, αρχαιολογικού και ιστορικού πλούτου, καλείται να διαχειριστεί και να παρουσιάσει πέραν των λοιπών μνημείων που διαθέτει τους χώρους βιομηχανικής κληρονομιάς, οι οποίοι υπάρχουν σε ολόκληρη την περιοχή και κατ' αυτόν τον τρόπο να εισάγει την πόλη σε ένα άλλο επίπεδο, όπου θα μπορέσει να λειτουργήσει η πόλη ως τόπος παιδείας, έρευνας, αναγνώρισης, αλλά και προσέλκυσης επισκεπτών πολιτιστικού τουρισμού και όχι μόνο.

²⁸ Πέρα, όμως, από τη δυνατότητα αξιοποίησης των τεχνικών αυτών μνημείων της πόλης του Λαυρίου μέσα από την οπτική γωνία της παρατήρησης, αλλά και τη μεθοδολογική προσέγγιση, δια μέσου της επιστημονικής μεθόδου της βιομηχανικής αρχαιολογίας που αποτελεί και τον πλέον οργανωμένο σε επίπεδο έρευνας, επιστημονικό κλάδο των υλικών καταλοίπων βιομηχανιών του παρελθόντος, προστίθεται σαφώς και το παράδειγμα της αξιοποίησης των αντίστοιχων τεχνικών μνημείων της πρώην ΓΕΜΑ.

Με βάση αυτή τη σκέψη, θα μπορούσαμε να θέσουμε την ένταξη των τεχνικών μνημείων του Λαυρίου στο παραπάνω πλαίσιο, αλλά και να το επεκτείνουμε ως πηγή πολλαπλών πληροφοριών, κοινωνικού, ιστορικού, πολιτικού, πολιτιστικού, καλλιτεχνικού, αλλά και τεχνικού και τεχνολογικού ενδιαφέροντος.

²⁹Σήμερα, η Λαυρεωτική μετά από μια μεγάλη περίοδο κρίσης και συστηματικών προσπαθειών ανασυγκρότησης, βρίσκεται σε πορεία ανάκαμψης και προσαρμογής στις νέες προτεραιότητες της βιώσιμης ανάπτυξης. Τα ποικίλα έργα, που είτε σχεδιάζονται, είτε βρίσκονται σε εξέλιξη, μας επιτρέπουν να μιλάμε για **μια δυναμική ανάπτυξης της περιοχής**.

Το μεγάλο μήκος των ακτών του αποτελεί, κατά ένα μεγάλο μέρος, σημαντικό φυσικό πόρο, το ίδιο και ο Εθνικός Δρυμός του Σουνίου που εμπίπτει στα όρια του Δήμου. Η ύπαρξη του αεροδρομίου στα Σπάτα, το λιμάνι με την επιβατική κυρίως κίνηση, οι τουριστικές δραστηριότητες και η μεγάλη ανάπτυξη της παραθεριστικής κατοικίας διαμορφώνουν τα νέα δεδομένα. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να πούμε, ότι, σαφώς, πέρα από τα θετικά στοιχεία η πόλη και εν γένει η περιοχή της Λαυρεωτικής παρουσιάζει και αρκετά αρνητικά σημεία, όπως είναι τα περιβαλλοντικά προβλήματα λόγω των μολυσμένων εδαφών από την υψηλή συμμετοχή σε αυτά βαρέων μετάλλων(όπως αρσενικό, κάδμιο, μόλυβδος και ψευδάργυρος), η έλλειψη ξενοδοχειακής υποδομής πέραν των συγκροτημάτων του Σουνίου, η μη έλευση του Προαστιακού, η δυσκολία στην αποκατάσταση και συντήρηση μνημείων – τοποσήμων της πόλης, όπως η Σκάλα φορτοεκφόρτωσης μεταλλευμάτων, κατασκευής του 1888, η καθυστέρηση στην κατασκευή των Μουσείων που είναι απαραίτητα στην πόλη και αρκετά ακόμη που δε θα θίξουμε στην παρούσα παρουσίαση.

εκμετάλλευσης των αργυρομολυβδούχων μεταλλευμάτων στο Λαύριο, αποτελώντας ένα ακόμη στοιχείο τεκμηρίωσης της άποψης, ότι ο Θορικός μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί μια από τις αρχαιότερες βιομηχανικές ζώνες της Ευρώπης (ancienne zone industriel d'Europe), με τους θολωτούς μυκηναϊκούς τάφους, τις κάμινους τήξης, το ναό της Δήμητρας και της κόρης **και από την άλλη ο αρχαιολογικός χώρος του Σουνίου** με τον Ιερό βράχο, το Ναό του Ποσειδώνα, τα τμήματα του τείχους που τον περιέβαλε, το φρούριο, τα λείψανα του αρχαίου Ναού της Σουνιάδας Αθηνάς **αποτελούν κατεξοχήν δείγματα αρχαιολογικού και πολιτιστικού θησαυρού της περιοχής.**

Ενδεικτικά θα παρουσιάσουμε φωτογραφικά ορισμένα από τα μνημεία της Λαυρεωτικής.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να τονίσουμε, ότι ο χώρος στον οποίο βρισκόμαστε σήμερα είναι ο χώρος των εγκαταστάσεων της πρώην Γαλλικής Εταιρείας Μεταλλείων Λαυρίου, ο οποίος με τη μετεξέλιξή του σε ΤΠΠΑ αποτελεί ένα πολύ σημαντικό έργο, μια καινοτομική προσπάθεια, μέσα από την προοπτική της αναζήτησης της συνέχειας, ένα νέο πρότυπο περιφερειακής ανάπτυξης³⁰.

Θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρουμε ότι εντός του Τεχνολογικού Πάρκου σήμερα δραστηριοποιούνται με πολύ σημαντικές πρωτοβουλίες, το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, το Βιοτεχνικό –Βιομηχανικό Εκπαιδευτικό Μουσείο, και μέχρι πριν από ένα μήνα το Μουσείο Κεραμικής «Πάνος Βαλσαμάκης» (το οποίο μεταφέρθηκε στο κτήριο του πρόσφατα ανακαινισμένου παλαιού Α' δημοτικού σχολείου), ενώ το υπό ίδρυση Μουσείο Μεταλλείας-Μεταλλουργίας Λαυρίου, ένα εμβληματικό έργο που έχει ως επίκεντρο την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής μας εισέρχεται σε τροχιά υλοποίησης με χρηματοδότηση εξ ολοκλήρου από πόρους της Περιφέρειας Αττικής και πρόκειται να στεγαστεί στον χώρο του Μηχανουργείου της πρώην ΓΕΜΛ.

Επιπλέον και πέραν του συγκεκριμένου χώρου η Λαυρεωτική διασώζει κτίσματα, κατοικίες και βιομηχανικά συγκροτήματα, τα οποία

³⁰ Ο χώρος της πρώην Γαλλικής Εταιρείας, ο οποίος μετεξελίχθηκε σε ΤΠΠΑ είναι ένα αναμφίβολα «ποτισμένος» και «σημαδεμένος» με τη βαρύνουσα σημασία, αλλά και την ιστορικότητα των κτηρίων, μέσα στα οποία διαγράφεται ολόκληρη η μεταλλουργική εποχή του Λαυρίου, καθώς και η αξία της δημιουργίας και της τεχνικής που αναπτύχθηκε στα χρόνια εκείνα

Η ιστορία των 150 χρόνων είναι γραμμένη πάνω στις εγκαταστάσεις, στα μηχανήματα και στα κτήρια, έτοιμη προς ανάγνωση. Αυτά λοιπόν τα κτήρια σήμερα - που αποτελούν σύμφωνα με τη γνώμη των ειδικών, πραγματικά ενδύματα και προέκταση των μηχανημάτων που φιλοξενούσαν, γεμάτα με τη μεγαλοπρέπεια και τη μεγαλοσύνη που τα χρόνια του παρελθόντος προσέδωσαν πάνω τους, αποπνέουν ένα σεβασμό, ένα μεγαλείο και μια χαρακτηριστική γοητεία. Μέσα στους χώρους της πρώην ΓΕΜΛ το παλιό κτήριο και το παλιό μηχανήμα που υπάρχει, έχει γραμμένη πάνω του την ιστορία, αλλά και την ιστορική πορεία που έχει διαδραματιστεί μέσα στους αιώνες.

είναι σημαντικά για τη διατήρηση της πολεοδομικής εξέλιξής της, αλλά και για τη βιομηχανική ιστορία της χώρας μας³¹.³².

Μέσα τώρα στον ιστό της πόλης του Λαυρίου χαρακτηριστικά είναι :

- Ο Εργατικός Οικισμός του Κυπριανού, που αποτελεί μια από τις ελάχιστες περιπτώσεις οργανωμένης δόμησης από ιδιωτική εταιρεία για τη στέγαση υπαλλήλων και εργατών της,
- Το κτήριο της Φιλαρμονικής της Γαλλικής Εταιρείας με την επωνυμία « ΕΥΤΕΡΠΗ», το οποίο έχει χαρακτηριστεί από το Υπουργείο Πολιτισμού³³ ως ιστορικό, διατηρητέο μνημείο και έργο τέχνης³⁴ και ήταν για περισσότερο από έναν αιώνα, το κέντρο της μουσικής, του θεάτρου και του χορού της πόλης του Λαυρίου,
- και ακριβώς απέναντι το άλσος με τους φοίνικες, τα γνωστά σε όλους περιβολάκια.
- Ακολουθούν κοντά στο Λύκειο της πόλης τα ερείπια των πλυντηρίων της Ελληνικής Εταιρείας.
- το Ορυκτολογικό Μουσείο,
- το Αρχαιολογικό Μουσείο,
- και συνεχίζοντας προς το κέντρο της πόλης τα δύο κατ' αντιπαράσταση γλυπτά του J.B. Serpieri και των Μεταλλωρύχων,
 - το παλαιό δημαρχείο, το κτήριο των φιλομούσων και στη συνέχεια τα κτήρια του αττικού σιδηροδρόμου,
 - ενώ στο λιμάνι δεσπόζει το πρώτο κτίριο του νεότερου Λαυρίου (1864-1865), κατοικία των ανωτέρων στελεχών της Parion Roux, σημερινό δημαρχείο,

³¹ Έγγραφο ΥΠΠΟ με αρ. πρωτ. 2538/4.9.2002

³² Χαρακτηρίζονται ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία και έργα τέχνης όλες οι εγκαταστάσεις της πρώην Ελληνικής Εταιρείας (Ε.Ε.Μ.Λ) και της πρώην Γαλλικής Εταιρείας Μεταλλείων Λαυρίου (Γ.Ε.Μ.Λ) διότι:

1. Αποτελούν χαρακτηριστικά δείγματα βιομηχανικής και τοπικής αρχιτεκτονικής, όπως αυτή διαμορφώθηκε στις ειδικές κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της περιοχής κατά το δεύτερο ήμισυ του 19^{ου} αιώνα και είναι σημαντικά για τη μελέτη της ιστορίας της νεοελληνικής αρχιτεκτονικής και πολεοδομίας.

2. Πρόκειται για πολύτιμες μαρτυρίες της παρουσίας και της λειτουργίας των δύο Εταιρειών Ε.Ε.Μ.Λ και Γ.Ε.Μ.Λ, οι οποίες απετέλεσαν το μοχλό ανάπτυξης για τον αρχιτέκτονα της νεότερης πόλης, δεδομένου ότι το Λαύριο αποτελεί τη μοναδική για την Ελλάδα, πόλη, η οποία οργανώθηκε και κτίστηκε από ιδιωτικές εταιρείες για τις ανάγκες της βιομηχανίας και ειδικότερα της μεταλλουργίας.

Έγγραφο- Απόφαση ΥΠΠΟ με αρ. πρωτ. 2538/4.9.2002

³³ Π.Δ 23.6.1981/ ΦΕΚ 455β /3. 8 .81.

³⁴ ΦΕΚ 455/τ.Β/03-08-1981

- καθώς, επίσης, τα κτήρια μηχανουργείου, χυτηρίου, τα κτίρια Χημείου, εποπτείας του λιμανιού, η κάμιнос πύρωσης καλαμίνας, οι βάσεις καμινάδων, ο καπναγωγός, ο λόφος σκωριών, ως τεχνικό μνημείο, στη νότια πλευρά του λιμανιού

- ενώ στη βόρεια κυριαρχεί η Γαλλική Σκάλα, **το τοπόσημο της πόλης** που χρήζει όμως άμεσης ανάγκης σωστικών επεμβάσεων- καθώς και τα ερείπια των αποθηκών (τέλη 19^{ου} αι.).

Επιπλέον και αν θέλουμε να επεκταθούμε πέραν της πόλης του Λαυρίου, θα πρέπει να πούμε πως η Λαυρεωτική ενδοχώρα διαθέτει :

ένα πραγματικά εξαιρετικό φυσικό περιβάλλον. Η περιοχή του Εθνικού Δρυμού του Σουνίου έχει χαρακτηριστεί ολόκληρη ως αρχαιολογικός χώρος, ιστορικός τόπος και τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους γιατί εκεί υπάρχουν εκτεταμένα αρχαία λείψανα (αρχαία μεταλλεία, εργαστήρια, οικισμοί, ιερά κλπ), καθώς και φυσικά μνημεία (π.χ.έγκοιλον βάραθρο γνωστό ως «Χάος»)³⁵. ενώ σε απόσταση δύο (2) περίπου χιλιομέτρων, βόρεια της κοινότητας Αγ. Κωνσταντίνου υπάρχει σπήλαιο γνωστό με την ονομασία «Κίτσος» που παρουσιάζει ανθρωπολογικό, παλαιοβοτανικό και παλαιοντολογικό ενδιαφέρον. Επίσης υπάρχουν περιοχές συγκέντρωσης των τεχνικών μνημείων με εγκαταστάσεις εμπλουτισμού και τήξης (5ου-4ου και αρχές 3ου π.Χ. αι.)- αρχαίες και νεότερες μεταλλευτικές στοές και φρέατα όπως είναι : **η Σούριζα-ασκληπιακό** που αποτελεί δυναμικό και εντυπωσιακό εργοτάξιο των αρχαίων, **η Αγριλέζα**, όπου βρίσκεται το αρχαίο λατομείο, από το μάρμαρο του οποίου κατασκευάστηκε ο ναός του Ποσειδώνα, **το Σπιθαροπούσι, το Μπερτσέκο, τα Μεγάλα Πεύκα**, όπου βρίσκονται πλυντήρια ελικοειδούς τύπου και κάμινοι, **το Στεφάνι**, όπου ευρίσκεται και αρχαίο λατομείο, **το Δημολιάκι** με το καλύτερα διατηρημένο ελικοειδές πλυντήριο, **το Δημολιάκι -Αρύ** με ελικοειδή και επίπεδα πλυντήρια, εγκατάσταση πλινθοποίησης, δεξαμενές , **η Πουνταζέζα και το λιμάνι Πασά**, με τις καμίνους, καθώς και **η Δάρδεζα και το Δασκαλειό** με τις καμίνους πύρωσης των σιδηρομαγνανιούχων μεταλλευμάτων.

Ακόμα στη σημερινή Καμάριζα, την Αρχαία Μαρώνεια που αποτέλεσε το κύριο εξορυκτικό κέντρο στην αρχαία και νεότερη εποχή: σώζονται οι κατοικίες που αποτελούσαν το μεταλλευτικό χωριό, ορθόδοξοι ναοί³⁶ τα ερείπια του στρατώνα που έχει ιστορική συνάφεια και σχετίζεται με την μεγάλη απεργία του 1896, υπαίθριες αποθήκες του

³⁵ Ολόκληρη η περιοχή προστατεύεται από τις διατάξεις του Κ.Ν 5351/32 «Περί Αρχαιοτήτων» και από τις διατάξεις του Ν. 1469/1950 .

³⁶ του Αγ. Κωνσταντίνου, Αγ. Τριάδας, Αγ. Βραβάρας, καθώς επίσης ο πολύ νεότερος του Αγ. Νεκταρίου και ο καθολικός της Καρδιάς του Ιησού,

μεταλλεύματος στο φρέαρ Χριστιάνα, και κυρίως το συγκρότημα του φρέατος Σερπιέρι Νο 1, το κτίριο στέγασης του μηχανισμού κίνησης, τα ερείπια του θυρωρείου στην κεντρική στοά καθόδου σε μικρή απόσταση από το κεντρικό μεταλλευτικό φρέαρ³⁷, καθώς και το Ορυκτολογικό Μουσείο.

Επιπλέον η Πλάκα³⁸, που αποτελεί το άλλο μεγάλο εξορυκτικό κέντρο του αρχαίου και νεότερου Λαυρίου, το μεταλλευτικό χωριό με τις εργατικές κατοικίες, το εκτεταμένο δίκτυο στοών με μεταλλοφορία δεύτερης και τρίτης επαφής, με τη Νο 80 την πιο καλά διατηρημένη στοά, μήκους 2 χιλιομέτρων, τη στοά Νο 65, τα φρέατα³⁹ Λουίζας, Σκλιβών Βορρά, τον ανεγκυστικό μηχανισμό με το μηχανοστάσιο στο

³⁷ Α. Εκτός του υφισταμένου κτιρίου:

1. Σιδερένιος πύργος (chevalement en fer, κ. γάβρια) (1880)-και οι δύο κλωβοί (κ. φανάρια) με τα ανεγκύνοντα συρματόσκοινα.
2. Σιδηροδρομικές γραμμές Decauville (60 cm) με τα «κλειδιά» τους,
3. Υπολείμματα των μεγάλων κεντρικών αποθηκών των εξαγομένων μεταλλευμάτων,
4. Η γέφυρα μεταφοράς του μεταλλεύματος για την άμεση φόρτωσή του από το φρέαρ, μέσω χοανών και διοδίων, στα βαγονέτα της διπλής γραμμής, που ένωσε τον χώρο με το Λαύρειο.

Β. Εντός του υφισταμένου κτιρίου:

1. Ο μηχανισμός του βαρούλκου (Το υπάρχον κτίριο βρίσκεται εν επαφή με τα αντίστοιχα των ατμομηχανών και του μηχανουργείου, που υποστήριζαν όλο το συγκρότημα. Η πρώτη ατμομηχανή τοποθετήθηκε το 1875· απέναντι και δυτικά το κτίριο-εν επαφή με το κτίριο των γραφείων-με τα υπολείμματα των ηλεκτρικών εγκαταστάσεων για την κίνηση, τοποθετημένων μεταγενέστερα, μετά το 1948 (αεροσυμπιεστής της εταιρείας Du Jardin et Cie Lille, 1946)
2. Κινητήρας και το διπλό τύμπανο (tambours) με τα προσαρμοσμένα φρένα και τα 2 συρματόσκοινα της εταιρείας G. Pinette Chalon-s/S[aone], France, ο πρώτος τροχός της εταιρείας Citroen (Engrenages Citroen, μετ. Συνοδοντώσεις τροχών Citroen), ο οποίος δεχόμενος την κίνηση απ' τον κινητήρα την έδινε στη συνέχεια στα τύμπανα.
3. Σιδερένια στήλη του «δείκτη»
4. Υπολείμματα του ηλεκτρολογικού εξοπλισμού, ηλεκτρικός πίνακας παροχής και διακοπής του ρεύματος με ένα κατεστραμμένο αμπερόμετρο, η σιδερένια στήλη με ένα αμπερόμετρο και ένα βολτόμετρο για τις ενδείξεις που είχαν σχέση με την κίνηση των τυμπάνων και ο διακόπτης με τα πτερύγια (κ. μαχαίρια)-ροοστάτης,

5. Απλή κατασκευή επικοινωνίας με το σφυρί, συνδεδεμένο με σύρμα κατερχόμενο κάτω στο φρέαρ³⁸ καθώς ο καθολικός ναός της Παναγιάς της Καρμήλιου και ο Ορθόδοξος Ναός των Αγίων Αναργύρων

³⁹ 1. Κεντρικό μεταλλευτικό φρέαρ Λουίζα και κτίριο στέγασης του μηχανισμού κίνησης:

1. Σιδερένιος πύργος (chevalement en fer, κ. γάβρια) με τον δίδυμο ανεγκυστήρα
2. Μηχανισμός κίνησης (2 τύμπανα του βαρούλκου με τα συρματόσχοινα, πίνακας ηλεκτρικού ρεύματος, ηλεκτρικός κινητήρας της Compagnie Française Thomson Houston, Paris, Electro, Moteur d'industrie)
3. Κεντρικός αεροσυμπιεστής για παροχή αέρα στις αεροσφύρες στα υπόγεια έργα, της Ingersoll-Rand Co New York, U.S.A. Imperial type 10, patent 10/12/1901, 18/2/1902, 15/7/1905, verificada la prueba oficial el 4/9/1918 ιμαντοκίνητος από ηλεκτρικό κινητήρα της εταιρείας Société Alsacienne de constructions mécaniques Belfort, verificada 4/9/1918
2. Μεταλλευτικό φρέαρ Σκλιβές και κτίριο στέγασης του μηχανισμού κίνησης:
 1. Σιδερένιος πύργος (κ. γάβρια) με τον δίδυμο ανεγκυστήρα
 2. Μηχανισμός κίνησης (2 τύμπανα του βαρούλκου με τα συρματόσχοινα της Chalon s/S (όπως και στο φρέαρ Serpieri No 1)
 3. Αεροσυμπιεστής της Crepelle & Cie Lille.
3. Μεταλλευτικό φρέαρ του Βορρά και κτίριο στέγασης του μηχανισμού κίνησης
 1. Σιδερένιος πύργος (κ. γάβρια) με τον δίδυμο ανεγκυστήρα και τους 2 μεταλλικούς κάδους
 2. Μηχανισμός κίνησης (2 μεγάλα τύμπανα και 4 μικρά με τα συρματόσχοινα της Fournier-Mouillon Genelard, Matériel de Mines, ηλεκτρικός κινητήρας της C. F. Thomson Houston
 3. Αεροσυμπιεστής της Ingersoll-Rand, tupe XLE Compressor 1956, made in U.S.A.

Φρέαρ των Βιλλίων, καθώς και πολλά ακόμη σημεία ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και ενδιαφέροντα.

Βεβαίως, εκτός από τις εγκαταστάσεις που αναφέρθηκαν υπάρχουν και άλλα δείγματα της βιομηχανικής κληρονομιάς (εργοστάσιο ΔΕΔΕ, Αιγαίον, Αμερικάνικη) τα οποία δεν αποτελούν αντικείμενο της παρουσίασής μας, ωστόσο χαρακτηρίζουν σε πολύ μεγάλο βαθμό τη σύγχρονη πόλη του Λαυρίου.

Επίσης ιδιαίτερη αξία και σημασία για την περιοχή της Λαυρεωτικής κατέχει η μεταλλευτική πρακτική, καθώς και τα συστήματα παραγωγής που εφαρμόστηκαν στην περιοχή. Η γεωλογία, η κοιτασματολογία, η ορυκτολογία καθώς επίσης και οι τεχνολογίες εξόρυξης, εμπλουτισμού και μεταλλουργίας⁴⁰ αποτελούν πολύ σημαντικές πτυχές της μεταλλευτικής και μεταλλουργικής ιστορίας της πόλης. Ενδεικτικά, για να λάβει κάποιος μια ιδέα του εξορυκτικού έργου των αρχαίων, έχει υπολογισθεί, κατά προσέγγιση, ότι το μήκος των αρχαίων εξορυκτικών στοών και των φρεάτων⁴¹ της Λαυρεωτικής ανέρχεται περίπου στα εκατόν εξήντα (160) χιλιόμετρα⁴². Παράλληλα η Λαυρεωτική, με τα περισσότερα από διακόσια εξήντα (260) είδη ορυκτών που διαθέτει⁴³, θεωρείται από τα πιο ευνοημένα μέρη του κόσμου από την άποψη της ποικιλίας των ορυκτών της και έχει χαρακτηριστεί δίκαια «*Ελδorado της ορυκτολογίας*» από τους ερευνητές Ορυκτών⁴⁴, καθώς και ανεξάντλητο ορυκτολογικό και ορυκτοχημικό

⁴⁰ Πολύ σημαντικές και πρωτοπόρες θεωρούνται και οι αντίστοιχες τεχνικές του Αρχαίου Λαυρίου.

⁴¹ Υπολογιζόμενων κατά μέσο όρο και των δύο σε δύο χιλιάδες (2.000) και του μήκους των σε 80 μέτρα.

⁴² Α. Κορδέλλας, Περιγραφή διαφόρων μεταλλευτικών προϊόντων του Λαυρίου και του Ωρωπού εκτεθέντων κατά την Γ' περίοδο των Ολυμπίων, Εν Αθήναις, 1875, σελ. 9 & Κωνσταντίνος Κονοφάγος, Αρχαίο Λαύριο, ο.π & Γιώργος Ν. Δερμάτης, Λαύρειο το Μαύρο Φως, Τεχνολογικό – Πολιτιστικό Πάρκο Λαυρείου (Ε. Μ. Πολυτεχνείο), 2003, σ. 46. Μέχρι το 1860 τα μεταλλευτικά και μεταλλουργικά έργα των αρχαίων, παρά την κάλυψή τους από τη λησμονιά του χρόνου και των πεύκων, ήσαν ορατά στη Λαυρεωτική, έπρεπε ωστόσο να έρθει το πλήρωμα του χρόνου της νέας βιομηχανικής εποχής για να επιτευχθεί η «ανάγνωσή» τους και να αποτελέσουν όχι μόνο τον πρώτο οδηγό των νέων μεταλλευτών⁴², αλλά στην περίπτωση των σκωριών και των εκβολάδων, και ένα σχετικά έτοιμο επεξεργασμένο απόθεμα για περαιτέρω αξιοποίηση⁴².

Ορύγματα, στοές⁴² που ξεκινούν απ' την επιφάνεια, μεταλλευτικά φρέατα βάθους μέχρι και εκατό (100) μέτρων και από εκεί στοές πολλών χιλιομέτρων και ακόμη τα μεταλλικά εργαστήρια επεξεργασίας των μεταλλευμάτων, τα πλυντήρια καθαρισμού τους, δεξαμενές νερού, εγκαταστάσεις καμίνων, εκατοντάδες χιλιάδες τόνοι στείρου υλικού από τη διάνοιξη των στοών και των φρεάτων, τα οποία υπερβαίνουν τα χίλια (1000) και βέβαια οι εκατοντάδες χιλιάδες τόνοι σκωριών, όπως και η ύπαρξη των εκβολάδων συνθέτουν την αρχαία αυτή μεταλλευτική εικόνα του Λαυρίου. Πρόκειται για έργα «απλωμένα» και διασκορπισμένα σε όλη την περιφέρειά του⁴², που μαρτυρούν τη μεταλλευτική δραστηριότητα, ήδη από τα βάθη των αιώνων.

⁴³ Ορισμένα εξ αυτών των ορυκτών έχουν ευρεθεί για πρώτη φορά στο Λαύριο, όπως ο Κτενασίτης, ο Σερπιερίτης, ο Λαυριονίτης, ο Παραλαυριονίτης κ.ά. Τα μεταλλεύματα του Λαυρίου είναι τα μικτά θειούχα που ονομάζονται Β.Ρ.Γ. από τα αρχικά των λέξεων Blende (σφαλερίτης, θειούχος ψευδάργυρος ZnS, Pyrite σιδηροπυρίτης, θειούχος σίδηρος, FeS₂ και Galene (γαληνίτης ή γαλένα, θειούχος μόλυβδος PbS) και τα οξειδωμένα μεταλλεύματα όπως κερουσίτης (ανθρακικός μόλυβδος, PbCo₃) και σμισθονίτης ή καλαμίνα (ανθρακικός ψευδάργυρος, ZnCo₃) και τα σιδηρομαγνητιούχα.

⁴⁴ G. Schnorrer-Kohler, Neufunde in den Schlacken von Laurion LAPIS 6/86 σ.25

εργαστήριο⁴⁵. (Στα έγκατα της Λαυρεωτικής γης συγκεντρώνεται το 6,8% των παγκοσμίων γνωστών ορυκτών. Παρά την υπερεντατική εκμετάλλευση που έχει υποστεί η περιοχή, η υπόγεια δραστηριότητα του χαρismaticού υπεδάφους, συνεχίζεται αμείωτη με τη δημιουργία νέων ορυκτών.)

Επιπρόσθετα το Λαύριο διαθέτει πολιτιστική παράδοση και πολυεθνικό χαρακτήρα⁴⁶, ενώ διαθέτει και άλλα πολλά χαρακτηριστικά που όμως είναι θέματα που ούτε ο χρόνος μας επιτρέπει να θίξουμε, ούτε άπτονται της σημερινής μας παρουσίας.

Σε αυτό, λοιπόν το πλαίσιο επιχειρείται να παρουσιαστεί και να αναδειχτεί η σημασία γενικότερα της τοπικής ιστορίας⁴⁷ στην εκπαίδευση και ειδικότερα η ένταξη της τοπικής ιστορίας του Λαυρίου στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση των σχολείων της περιοχής μας.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, θα μπορέσουμε να εστιάσουμε στο παρελθόν της πόλης του Λαυρίου, ώστε ο μαθητής να μπορέσει να λειτουργήσει ως επιστήμονας, ως ερευνητής, ως τεχνίτης. Να αντλήσει εμπειρίες. Να εξοικειωθεί με διαφορετικούς τρόπους σκέψης. Τον πειραματικό, τον μαθηματικό, τον επαγωγικό, τον τεχνικό, τον σχεδιαστικό. Να ζήσει την επίσκεψη του σαν μια περιπέτεια. Να

⁴⁵Γ. Π. Μαρίνος-W. E. Petraschek, Λαύριο, Αθήναι 1956 σ. 15 (Ινστιτούτο Γεωλογίας και Ερευνών υπεδάφους τόμος IV, αρ. I

⁴⁶ Επιπρόσθετα το μεταλλευτικό και μεταλλουργικό Λαύριο διαθέτει πολιτισμική παράδοση και πολυεθνικό χαρακτήρα, αφού γίνεται χωροταξικά ο αποδέκτης των ευρωπαϊκών βιομηχανικών εξελίξεων⁴⁶, αφού λειτούργησε ως «*πύλη εισόδου της προηγμένης ευρωπαϊκής τεχνολογίας*»⁴⁶ Ο πληθυσμός του Λαυρίου ήταν ετερογενής και δημιουργήθηκε με την εισροή εργατών και άλλου προσωπικού των εταιρειών από το εξωτερικό και από διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Το φαινόμενο αυτό της σύστασης και συγκρότησης του πληθυσμού του Λαυρίου από ανθρώπους που προέρχονταν από διάφορες περιοχές, είναι ένα «*διαχρονικό χαρακτηριστικό της Λαυρεωτικής*». **Μια πολύ θετική και σημαντική συνέπεια της βιομηχανικής ανάπτυξης της πόλης του Λαυρίου, υπήρξε το γεγονός ότι συντέλεσε, ώστε η πόλη να πάρει την πρωτοπορία σε αρκετούς κοινωνικούς και πολιτιστικούς τομείς.** Έτσι, γνωρίζουμε, ότι ήταν η πρώτη ελληνική πόλη που χρησιμοποίησε το τηλέφωνο το 1882 και η πρώτη που ηλεκτροφωτίστηκε με λάμπες βολταϊκού τόξου το 1887. Ο πρώτος σιδηρόδρομος στη χώρα μας συνδέσε το Λαύριο με την Αθήνα το 1885, ενώ άλλο σιδηροδρομικό δίκτυο συνδέσε τα διάφορα εργοτάξια της περιοχής μεταξύ τους⁴⁶. Η εγγραφή των μετοχών των εταιρειών του Λαυρίου ήταν η πρώτη χρηματιστική πράξη που έγινε στην Αθήνα και μιας και δεν υπήρχε χρηματιστήριο, ο τόπος της αγοραπωλησίας ήταν το καφενείο η «*Ωραία Ελλάς*». Ο ελληνικός συνδικαλισμός έχει πατρίδα του το Λαύριο που αποτέλεσε το χώρο διαμόρφωσης της πρώτης γενιάς βιομηχανικών εργατών, τεχνικών και εργοδηγών. Τέλος, ένας ακόμη τομέας δράσης της πολιτιστικής ζωής της πόλης του Λαυρίου σχετίζεται με τη μουσική ζωή και την ιστορία των φιλαρμονικών που οι μεταλλευτικές εταιρείες δημιούργησαν στο Λαύριο.) **Και βέβαια από τα δεδομένα της πόλης δε θα μπορούσε να απουσιάζει η ποιότητα των κατοίκων της που τα εκατόν πενήντα (150) χρόνια μεταλλείας και μεταλλουργίας έχουν εμπλουτίσει με ιδιαίτερα στοιχεία τη νοοτροπία και τις συμπεριφορές τους.**

⁴⁷Με τον όρο τοπική ιστορία εννοούμε την ιστορία που ξεκινά από τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες μιας τοπικής κοινωνίας, συνδέεται με τους τοπικούς θεσμούς και ανατροφοδοτεί την τοπική ταυτότητα και αυτογνωσία. Στην τοπική ιστορία εξετάζονται στη μικρή κλίμακα θέματα που σε μια άλλη κλίμακα, αποτελούν αντικείμενο της γενικής ιστορίας ή των ειδικότερων θεματικών ιστοριών, όπως είναι η ιστορία της βιομηχανίας, η ιστορία της καθημερινής ζωής, της τεχνολογίας και λοιπά. Η τοπική ιστορία συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με τις άλλες ανθρωπιστικές επιστήμες, ιδιαίτερα με τη λαογραφία και την εθνογραφία, αλλά και με τις επιστήμες που ασχολούνται με το χώρο.

προσεγγίσει σε δυνατότητες, σε εκτιμήσεις και σε ερωτήματα που δεν είχε υποπτευθεί. Να ανιχνεύσει το βίο και το θάνατο των υποθέσεων της οικονομικής ανάπτυξης και όχι μόνον⁴⁸.

Τα κτήρια αυτά, βιομηχανικά –τεχνικά μνημεία που δεσπόζουν σε ολόκληρο τα χώρο της Λαυρεωτικής είναι ενδεικτικά του μεγέθους του έργου που επιτελέστηκε στη διάρκεια του παρελθόντος .

Στα μνημεία αυτά θα μπορούσαν να γίνονται επισκέψεις με προγραμματισμένη διδασκαλία των σχολείων, με κλιμάκωση πληροφοριών ανάλογα με την ηλικία, έτσι ώστε να υπάρχουν και αντίστοιχα επίπεδα πληροφόρησης. Σε ένα πρώτο επίπεδο πληροφοριών θα δίνονται τα βασικά χαρακτηριστικά του μνημείου και η ταυτότητά του. Σε ένα δεύτερο επίπεδο θα γίνεται αναφορά στο πως κατασκευάστηκε το μνημείο, για ποιο λόγο κατασκευάστηκε και σε ένα τρίτο επίπεδο θα μπορούσαν να αντληθούν περισσότερες λεπτομέρειες και στοιχεία. Όλα αυτά θα μπορούσαμε να τα περάσουμε σε ψηφιακή μορφή, φωτογραφίες, εικόνες και, να τα αναδείξουμε με εικονική πραγματικότητα. Οπότε σε μια οθόνη, σε μια αίθουσα διδασκαλίας οι μαθητές θα έβλεπαν το έργο αυτό πως λειτουργούσε και πως η χρήση του την εποχή εκείνη ήταν δεμένη με τη λειτουργία της μονάδας, ενώ παράλληλα θα αναλύονταν τα ιστορικά δεδομένα .

Προκειμένου να γίνουν αντιληπτά τα όσα αναφέρουμε, μπορούμε για παράδειγμα να ξεκινήσουμε από ένα πολύ σημαντικό τεχνικό μνημείο του Λαυρίου, που είναι η Σκάλα φόρτωσης και εκφόρτωσης των πλοίων της Γαλλικής Εταιρείας Μεταλλείων Λαυρίου, η επονομαζόμενη και «Γαλλική Σκάλα» που βρίσκεται στο λιμάνι του Λαυρίου και της οποίας οι εργασίες κατασκευής ολοκληρώθηκαν το 1888. Το συγκεκριμένο τεχνικό μνημείο έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς πρόκειται για μια πολύ σημαντική κατασκευή, που έχει επιβληθεί στο χώρο και τον χαρακτηρίζει. Αν μιλήσει κανείς για το Λαύριο και το λιμάνι, στο μυαλό του έρχεται η εικόνα της Σκάλας. Επομένως είναι, τεχνικό μνημείο, άμεσα συνυφασμένο με την πόλη και σφραγίζει την εικόνα της. Από την άλλη μεριά, αν πλησιάσουμε το μνημείο από κοντά και το εντάξουμε ως μάθημα τοπικής ιστορίας, κερδίζουμε άλλου είδους πληροφορίες⁴⁹. Όπως: πως σχεδιάστηκε, με ποια μέθοδο κατασκευάστηκε, ποιο ήταν το επίπεδο της τεχνολογίας την εποχή εκείνη, τι δυναμικότητες είχε, ποια μεγέθη εξυπηρετούσε και ποιες ανάγκες. Αν είχε συμβολή στη δημιουργία συναλλαγών, δικτύων, αγορών, ανάπτυξης. Αυτά τα

⁴⁸Για να επιτευχθούν οι επιδιώξεις αυτές θα επιστρατευθούν όλα τα μέσα: εκθεσιακοί χώροι, αίθουσες διδασκαλίας, αίθουσες προβολής, ταινίες, video, φωτογραφίες, βιβλία, περιοδικά, μουσική, πίνακες, πολυμέσα, μοντέλα, τρισδιάστατες αναπαραστάσεις , εικονική πραγματικότητα.

⁴⁹ Μαριλένα Μαρμάνη, Διδακτορική Διατριβή εκπονηθείσα στο ΕΜΠ με θέμα «Αξιοποίηση παλαιών μεταλλευτικών χώρων στην περιοχή της Λαυρεωτικής», Μάιος 2016, σελ.332.

πράγματα, όλα μαζί συγκροτούν τρόπους ζωής που η πόλη είχε δεχθεί, είχε υιοθετήσει, είχε καλλιεργήσει και είχε δημιουργήσει.

Αν μπορέσουμε αυτούς τους τρόπους σκέψης να τους κάνουμε ακόμα πιο καθαρούς, πιο σαφείς, να τους ερευνήσουμε και να τους αποτυπώσουμε, νομίζω ότι θα δώσουμε στους μαθητές την ευκαιρία να συνειδητοποιήσουν τι τους έχουν κληροδοτήσει οι πρόγονοί τους και με βάση αυτό να επιχειρήσουν μετασχηματισμούς σε κατευθύνσεις που οδηγούν σε χρήσιμες, για τους ίδιους και την πόλη, μεταρρυθμίσεις, αλλαγές ή και ανατροπές.

Είναι δύσκολο ένα μαθητή να τον οδηγήσεις στην κατασκευαστική λογική των πολύπλοκων και συναρπαστικών προϊόντων της σύγχρονης τεχνολογίας. Αυτές, οι απλές, παλαιές εγκαταστάσεις, τα τεχνικά μνημεία, μπορεί να λειτουργήσουν ως εισαγωγή, ως πρώτο βήμα για να μπορέσουν τα παιδιά να καταλάβουν τα πολύ πιο σύνθετα προϊόντα της εποχής μας⁵⁰.

Το πιο σημαντικό κέρδος που αναμένεται να προκύψει: είναι ότι τα παιδιά θα βοηθηθούν, ξεκινώντας από κάτι συγκεκριμένο (ορατό και επισκέψιμο), να κατανοήσουν το μακρινό και αφηρημένο⁵¹.

Ο στόχος δεν είναι να προσφερθεί έτοιμη γνώση, ούτε να αποκαλυφθούν δυσεύρετες λεπτομέρειες. Είναι να μπορέσει ο μαθητής να μυηθεί στο «ιστορικό γίνεσθαι» της πόλης του^{52 53}.

⁵⁰ Καταλήγοντας, θα πρέπει να τονίσουμε πως μέσα από τα τεχνικά μνημεία του Αρχαίου και Νεότερου Λαυρίου που κατά κύριο λόγο, αποτελούν κατάλοιπα τεχνικών έργων και βιομηχανικών εγκαταστάσεων, κυρίως του μεταλλευτικού και μεταλλουργικού τομέα, θα μπορούσε να επιτευχθεί η προσέλευση των παιδιών στη σπουδή της Τοπικής Ιστορίας

Ο τρόπος εργασίας των μαθητών σε θέματα Τοπικής Ιστορίας θα μπορούσε να συνοψιστεί με τον ακόλουθο πίνακα:

α. Ευαισθητοποίηση.

β. Γενικές οδηγίες με παράδειγμα ορατό, επισκέψιμο, ερευνησιμο, περιγράψιμο - αφηγήσιμο.

γ. Σχέδιο δράσης, το οποίο περιλαμβάνει :

- επιλογή θέματος
- επίσκεψη γνωριμίας
- σκαρίφημα, φωτογραφία ,περιγραφή
- αναζήτηση πληροφοριών
- προφορική συνέντευξη, κυρίως για τις περιπτώσεις που υπάρχουν εν ζωή άνθρωποι που μπορούν να μεταφέρουν τις εμπειρίες τους
- αξιολόγηση πληροφοριών / απόψεων
- καταφυγή σε βιβλιογραφία (όχι ξεκίνημα από τη βιβλιογραφία)
- καταγραφή του υλικού σε δελτία
- τελική σύνθεση (με εικονογράφηση)
- τελική γραφή.

⁵¹ Κατ' αυτόν τον τρόπο και μέσα από τη συγκεκριμένη προσέγγιση, το μνημείο της πόλης, θα λειτουργήσει ως εμφαντήριο στα παιδιά πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για τη γνώση της ιστορίας της πόλης που ζουν και μεγαλώνουν. Τα μέσα για την επιτυχία των στόχων αυτών θα αναπτυχθούν και θα καλύψουν ολόκληρο το φάσμα της επικοινωνιακής και εκπαιδευτικής τεχνολογίας.

⁵²Για όλους λοιπόν αυτούς τους λόγους η τοπική ιστορία είναι συνήθως πιο κοντά στα ενδιαφέροντα του κοινού και γράφεται όχι μόνο από επαγγελματίες ή ακαδημαϊκούς, αλλά και από ερασιτέχνες τοπικούς ιστορικούς που ξεκινούν από τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα ή το στενό συναισθηματικό τους δεσμό με τον τόπο. Είναι σαφές ότι η ιστορία της Λαυρεωτικής μπορεί να αποτελέσει, στο

Ειδικά για τους νέους ανθρώπους και τους μαθητές, θεωρώ ότι η διδαχή της τοπικής ιστορίας της Λαυρεωτικής παρέχει μια πολύ σημαντική δυνατότητα που αν αξιοποιηθεί κατάλληλα θα προσδώσει ερεθίσματα και βάσεις ικανές να αντιμετωπίσουν το ιστορικό και κοινωνικό γίνεσθαι με μια άλλη πιο αισιόδοξη αντίληψη και φιλοσοφία⁵⁴.

Στο πλαίσιο αυτό και έχοντας τις παραπάνω σκέψεις ως γνώμονα, γνωρίζοντας παράλληλα τη σπουδαία ιστορία που διαθέτει η πόλη μας και αξιοποιώντας τη Διδακτορική Διατριβή της υποφαινόμενης προχωρήσαμε στην εφαρμογή της εκμάθησης της Τοπικής Ιστορίας της Λαυρεωτικής μέσα από επιτόπιες επισκέψεις σε μνημεία της πόλης στους μαθητές της Δ' Τάξης του σχολικού έτους 2015-2016 του Β' Δημοτικού Σχολείου Λαυρίου. Οι μαθητές με βιωματικό και διαδραστικό τρόπο μέσα από συστηματικές επισκέψεις που έκαναν στα μνημεία και στους συγκεκριμένους ιστορικούς τόπους αντιλήφθηκαν την ιστορία και τη σημασία των συγκεκριμένων μνημείων που επισκέφτηκαν.

Τελειώνοντας, θα ήθελα να πω ότι στόχος μας ήταν και εξακολουθεί να είναι: μέσα από τη γνωριμία των μνημείων και ιδιαίτερα των τεχνικών μνημείων οι μαθητές να μπορέσουν να αποκρυπτογραφήσουν την ιστορία της πόλης. Να ανιχνεύσουν κρυμμένους κώδικες και δυνατότητες. Να γνωρίσουν την πόλη μέσα από το παρελθόν της, μέσα από έργα άλλων εποχών που σήμερα διάσπαρτα, στη Λαυρεωτική γη, ακίνητα και σιωπηλά, αναμένουν κάποιον που θα τολμήσει το διάλογο μαζί τους.

Σας ευχαριστώ πολύ.

πλαίσιο της προβολής της τοπικής μας ιστορίας και της ένταξής στην εκπαιδευτική διαδικασία, αντικείμενο πολλών σχεδίων εργασίας⁵². Κλείνοντας, θα ήθελα να τονίσω, πως είμαι πλέον πεπεισμένη για την πολύ σημαντική αξία που έχει η γνώση της τοπικής μας ιστορίας, η αντίστοιχη προβολή της, καθώς και η εισαγωγή της με κάθε τρόπο στο εκπαιδευτικό μας σύστημα, καθώς επιτρέπει την κατανόηση του ιστορικού μας περιβάλλοντος και τη διαμόρφωση μιας συνειδητής και πιο ενδιαφέρουσας από κάθε άποψη μελλοντικής πορείας.

⁵³Το ιστορικό περιβάλλον δημιουργήθηκε από την ανθρώπινη δραστηριότητα στο παρελθόν και μπορεί να είναι ένα χωριό, μία πόλη, μία αγροτική περιοχή, ένα τεχνικό μνημείο, διάφορες εορταστικές ή κοινωνικές εκδηλώσεις. Τα στοιχεία που δημιουργήθηκαν από τον άνθρωπο μπορεί να είναι καταφανή και εύκολα αναγνωρίσιμα, όπως ένα παλιό σπίτι, ένας λόφος ή μια εκκλησία, απομεινάρια που μαρτυρούν την ύπαρξη κάποιου κτιρίου και λοιπά. Το ιστορικό περιβάλλον απλώνεται γύρω μας. Μένει σε μας να το ανακαλύψουμε. Ένας περίπατος γύρω από τα τοπικά κτίρια θα βοηθήσει να αντιληφθούμε τι γνωρίζουμε και τι όχι για το περιβάλλον μας.

⁵⁴ Μέσα από αναδρομές στην ιστορία των «τεχνικών μνημείων», θα αντλήσουμε τις γνώσεις και τα βιώματα που σημάδευσαν τη ζωή του Λαυρίου, και που η τρέχουσα καθημερινότητα καλύπτει και εμποδίζει να έλθουν στο φως.